

ЕКСПЕРТНО СТАНОВИЩЕ

за състоянието на бронзовите фигури и композиции, част от монумента „Паметник на Съветската армия“, разположен в „Княжеската градина“, находящ се между бул. „Васил Левски“ и ул. „Ген. Йосиф В. Гурко“, бул. „Евлоги и Христо Георгиеви“ и бул. „Цар Освободител“.

Октомври 2023г.

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Челна страница.....	стр.1
2. Съдържание.....	стр.2
3. Доклад.....	стр.3
4. Източници.....	стр.12
5. Количествена сметка.....	стр.13
6. Снимков материал.....	сн.1-116

ДОКЛАД

I. Основание за проучването.

Експертното становище се изготвя на основание сключен Договор № АСД-09-291 от 01.09.2023г. с предмет: „Изготвяне на експертно становище, относно състоянието на бронзовите композиции и барелефи, част от Монумент „Паметник на Съветската армия“, разположен в „Княжеската градина“, находящ се между бул. „Васил Левски“ и ул. „Ген. Йосиф В. Гурко“, бул.„Евлоги и Христо Георгиев“ и бул. „Цар Освободител“, както следва:

- 10 (десет) броя бронзови венци на славата;
- 2 (две) скулптурни композиции – „Посрещане на Съветската армия в България“ – дясна и лява композиция- състоящи се от 14 (четирнадесет) броя двуметрови бронзови фигури и 16 (шестнадесет) броя двуметрови бронзови фигури;
- Бронзова фигура на червеноармеец с височина 12,00м;
- Бронзова фигура на жена с дете с височина 8,50 м;
- Бронзова фигура на работник с височина 8,50 м;
- 3 (три) броя бронзови релефа с дължина 6,00 м. и височина 2,20 м., а именно: „Октомври 2017“, „Отечествената война“, „Тилът“ („Всичко за фронта, всичко за победата“);

Настоящото становище включва идентифициране на видовете увреждания (корозия, липсващи части, степен на увреждане на носещата металната конструкция на скулптурните композиции и релефи) и се базира на направеното от мен проучване след оглед, като отразява моето професионално мнение и дава оценка за моментното състояние на бронзовите фигури и композиции.

II. Наименование. Местонахождение.

Монумент „Паметник на Съветската армия“ се намира в парковото пространство „Княжеската градина“ между булевардите „Евлоги и Христо Георгиеви“, „Ген. Йосиф В. Гурко“, „Васил Левски“ и „Цар Освободител“ в гр. София.

III. Конструкция. Време на създаване. Описание.

Монумент „Паметник на Съветската армия“ е построен през 1954г. Конструкцията на съоръжението е масивна, стоманобетонна, скелетно-гредова, изпълнена по монолитен начин. Фундаментите са единични под колоните. Междинните плочи са с дебелина 20см, а последната върху, която е монтирана централната скулптурна композиция е с дебелина 30см. Стените на основния постамент са от стоманобетон, за които е закачена каменна облицовка от гранит.

Строителството започва през 1950г., а по проекта работят известни творци - архитекти, скулптури и художници – проф.Любомир Далчев, проф. Иван Фулев, Борис Ангелушев и много други.

Художествената композиция заема площ от 200 кв. м. и е разчленена хоризонтално на няколко нива свързани по между си със стъпала.

На преден план (първото ниво) са изнесени върху постаменти от двете страни централната алея скулптурната композиция: „Посрещане на Съветската армия в България“- лява и дясна част. Лявата се състои от 14 бронзови фигури с височина от 2,00м., а дясната от 16 бронзови фигури с височина 2,00м. Ръководител на екипа е Иван Фунев, а скулпторите са Христо Симеонов, Секул Крумов, Методи Измирлиев и др.

Следват венците на славата, които са 10 (десет) на брой, разположени по 5 броя симетрично от двете страни.

На второ ниво от трите страни на паметника са разположени барелефи с дължина от 6,00 м и височина 2,20 м. В източната композиция „Октомври 2017“, дело на Любомир Далчев акцент е развятото знаме с надпис. Западната композиция „Отечествената война“ изобразява сборен портрет на всички поколения борци и е

дело на Васил Зидаров, а от южната страна на паметника е изложен релефа „Тилът“ („Всичко за фронта, всичко за победата“) и изобразява трудовите хора помагачи за спечелване на войната. Релефа е колективна работа на скулптори с ръководител Петър Дойчинов.

На най-високото ниво се извисява централният пиедестал, който е с височина от 19,13м. мерен от последното хоризонтално ниво и завършва със 30 сантиметрова стоманобетонна плоча с размер 440x 440 см., върху нея е монтирана метална плоча, която служи за основна конструкция на бронзова композиция.

„Паметник на Съветската армия“ е дело на скулпторите Васка Емануилова и Мара Георгиева. На преден план от композицията е фигурата на червеноармеец с вдигната ръка, в която държи шмайзер – височината на фигурата е 12,00м. До него от двете му страни са фигурите на селянка с дете и работник – и двете са с височина от 8,5 метра.

IV. Материали за изготвяне на релефите.

Основният материал от който са изработени скулптурите е бронз с процентно съдържание на мед и калай за предаване на по-голяма ковкост при леене.

Всички композиции са монтирани върху метални плочи, които

служат за основна конструкция и укрепване на фигурите, а отгоре е положено бронзово покритие за по-добър естетически вид.

За допълнително укрепване на фигурите от основната композиция, които са разположени на по-голяма височина е използван бетон, който е налят до 1/3 от височината им, в образуваните кухотелни места.

V. Състояние на бронзовите композиции и релефи. Видове увреждания. Специфични особености.

1. „Паметник на Съветската армия“ – централна композиция.

Бронзовите фигури от централната композиция са монтирани на особено голяма височина, което от своя страна е довело до специфични проблеми, които са се развивали във времето. Фигурите са били изложени на различни видове физични и химични процеси, понесли са редица натоварвания от вятър, сняг и земетресения. Замърсяване на околната среда от индустрията, високата влажност, киселинните дъждове, вибрациите от автомобилния и въздушен транспорт, взривове, топовни гърмежи и салюти са все високорискови фактори, които са повлияли върху състоянието им. Всичко изброено в съчетание със слънчевата радиация и липсата на поддръжка на метала са станали предпоставка за наблюдаване на следните проблеми:

- Пукнатини в бронзовите отливки.

Най-сериозните по своя характер дефекти получили се по скулптурите са пукнатините в бронзовите отливки. В долната част

на тялото на червеноармееца те достигат размери до 3м. дължина и 5см ширина /сн. 6 и сн. 24/.

На определени места пукнатините са се обединили в нестабилна мрежа, като при неблагоприятно съчетаване на обстоятелства, това може да доведе до отделяне на части от фигурата.

Причина за образуване на пукнатини в бронзовите фигури може да са много. Вероятно това е в следствие на дефекти появили се още в процеса на леене на метала. Не доброто уплътняване и допускане образуването на мехурчета по време на отливане води до образуване на шупли в тези места, а на по-късен етап там се получава отслабване на структурата на отлятия детайл.

Фигурата на червеноармееца, жената с детето и селянина са с големи размери, поради което са отливани на отделни парчета по различно време. Отделните елементи вероятно не са имали еднакъв състав / изразен в процентното съотношение на другите примеси/, което от своя страна е довело до поява на микропукнатини, които при значителни температурни разлики са се разширявали във времето.

Третият тип пукнатини са се получили в местата на заварките при съединяване на отделните части. Както вече отбелязах, големите фигурите са сглобявани от отделни по-малки елементи. В средата на миналия век отделните отляти части са се съединявали посредством заваръчен шев. С течение на времето в мястото на заварката са се образували надлъжни пукнатини /сн.2, сн.19, сн.30, сн.33, сн.35, сн.36, сн.38,сн.40, сн.47/.

- Корозия на укрепващите елементи.

Бронзовите фигури са укрепени върху метална конструкция, която служи за основа на композициите.

Фигурите от централната композиция, поради големия си размер и височината, на която са изложени е наложила допълнителното им укрепване чрез изливане на бетон във вътрешността им. Бетона е налят до 1/3 от височината на фигурите.

Бронза и бетона имат различно поведение при нагряване и изстудяване в годишния цикъл, а това води до получаване на различни линейни деформации, в следствие на което са се появили пукнатини в бронзовите скулптури. Структурата на бетона е порьозна и позволява навлизане на кислород и вода във дълбочина. С течение на времето водата е достигнала до укрепващата металната конструкция, което от своя страна е довело до корозия на метала.

Кислорода от атмосферата в контакт с желязото е образувал железен оксид (ръжда), /сн.58, сн.61, сн.74, сн.76, сн.80, сн.86, сн.87, сн 88/.

Увеличеното замърсяване през годините на въздуха с химикали, серен диоксид, хлориди и киселинни дъждове са довели до разрушаване на защитния оксиден слой на метала. На местата където има пряк контакт между бронза и стоманената конструкция възниква галванична корозия, дължаща се на електро-химичната разлика между двата метала. Видимият резултат от тези процеси е отделяне на бронзовата композиция от основата ѝ /сн.90, сн.91, сн.93/.

- Стареене на бронза.

Ултравиолетовата радиация е предизвикала повърхностно окисляване, което е разрушило защитния повърхностен слой на бронзовите фигури. Това води до промяна в структурата на бронза и отключва процеса по стареене.

Бронза е многокомпонентна сплав, като медта играе основна роля в състава ѝ, останалото са легиращи елементи, които подобряват свойствата и характеристиките на метала при леене. С течение на времето, бронзовите отливки стават по-крехки и чупливи. В образуваните пукнатини са се отложили замърсяванията от атмосферата и са се създали предпоставки за развитие и растеж на гъбични образувания, които пък от своя страна задържат влага и произвеждат корозионни странични продукти /сн. 89, сн.94, сн.103, сн.105/

- Бронзова болест /бронзово гниене/.

Това е специфичен вид корозия, която се появява при контакт на хлориди и други агресивни йони с бронза. Това води до образуване на синьо-зелена прахообразна субстанция (меден хлорид).

По повърхността на почти всички бронзови фигури се наблюдават малки локализирани или по-големи площи от бронзово гниене.

Бронзовата болест не е лекувана и се е развила в дълбочина, като е разрушила текстурата и релефа на скулптурите /сн.25, сн.34, сн.35/.

- Наличие на патина.

Кислорода във въздуха в контакт с медта е причина за образуване

на зелен прах по повърхността на бронзовите композиции.

По целият монумент се наблюдава неравномерно развитие на патина, като някои области изглеждат по-засегнати и болни от други. Това се дължи на разликата в състава на сплавта, както и на разликите в излагането им. Патината лесно се отстранява и влошава само естетическия вид на произведенията /сн.64, сн.77/.

- Липсващи части.

Най-много липсващи елементи и части от елементи има от композицията „Посрещане на Съветската армия“. Тези композиции най-често стават обект на вандалски прояви /сн.73, сн.85, сн.94/. Приложен е списък с констатираните липсващи елементи в края на експертната оценка.

VI. Заключение.

След направеното обстойно обследване на всички скулптурни релефи от Монумент „Паметник на Съветската армия“ с цел установяване на моментното състояние на произведението на изкуството от средата на миналия век давам следното заключение: Бронзовите скулптури и барелефи са пострадали от времето и имат забележими дефекти. Тези дефекти освен, че водят до изкривено представяне на оригиналното произведение, което засяга не само неговата художествена и историческа стойност, но и представлява

много сериозна заплаха за сигурността и здравето на наблюдаващите или случайно преминаващи хора.

Цялостната композиция е изложена близо седемдесет години на множество натоварвания и изпитания на времето, които са довели до видими разрушения във външния ѝ вид.

Липсата на поддръжка на бронзовите отливки е довела до получаване на деформации и големи пукнатини, които създават риск от отделяне при съвкупност от неблагоприятни въздействия.

Металната укрепваща конструкция на всички барелефи е корозирала и дефакто не изпълнява предназначението си.

Липсват части от бронзовите композиции в следствие на вандалски прояви.

С цел съхраняване на историческото наследство и опазване живота и здравето на хората, пребиваващи в близост до монумент „Паметник на Съветската армия“ давам следните препоръки:

1. Да се изготви част Технологична към ПБЗ за демонтаж на бронзовите композиции. Технологията да бъде съгласувана със специалист /скулптор/. Да се извърши последователен демонтаж на отделните части от фигурите.
2. При демонтажа да се спазват препоръките на скулптора за точките на захващане на фигурите.
3. Демонтираните фигури да се сортират и надпишат.
4. Демонтираните фигури да се положат в специални сандъци,

укрепени с подходящ материал против счупване при транспортирането им.

5. Да се извърши реставрация на бронзовите барелефи.
6. Реставрираните композиции да се изложат на подходящо място.

октомври 2023г.

Изготвил: Марин Марков

ИЗТОЧНИЦИ

1. Конструктивна експертиза за строеж: Монумент “Паметник на Съветската армия” изготвена от „БИ ЕС ПРОЕКТ“ ЕООД-инженер конструктор Тома Огнянов Чакалов.
2. Наредба №1 от 28.01.2005г. за реда за извършване на оценка декларирани движими паметници на културата, собственост на физически или юридически лица.
3. Internet.

КОЛИЧЕСТВЕНА СМЕТКА

№	Наименование на композицията	Липсващ елемент	бр	Сн
1	„Отечествената война“	дланта на лявата ръка на войника	1	сн.68 сн.69
2	„Октомври 1917“	Цевта на автомата на приклекналия войник	1	сн.65,сн.66
3	„Посрещане на Съветската армия в България“- ляво	1/3 от пушката на отечественофронтовеца	1	Сн.72,сн.82
		Цев и пълнител на автомата на жената с барета	1	сн.83,сн.94
		Част от презрамката на торбата на селянина	1	сн.83,сн.85
		Част от кожен ремък на селянина	1	сн.83,сн.85
		Част от нагръден ремък за автомата на войника	1	Сн.72,сн.92
		Кожен колан стока на войника	1	Сн.72,сн.92
4	„Посрещане на Съветската армия в България“-дясно	Долната част от дръжка на знамето, под ръката на знаменосеца	1	Сн.95,сн.102